

*Др Кезун Перовић, Мр Десанка Палевић, Др Дарко Мандић**

ИЗ ИСТОРИЈЕ ЦРНОГОРСКОГ ВЕТЕРИНАРСТВА

1. ЕПИЗООТИЛОШКА СИТУАЦИЈА САКАГИЈЕ

(рамије или гутунара)

Све до средине деведесетих година прошлога вијека немамо писаних података о раширености рамије или гутунара у Црној Гори, изузев народног предања и нарочито бројних начина лијечења из народне медицине, што несумњиво указује на њену присутност на овом простору.

Оснивањем санитетске службе и пријемом првих хуманих и марвених љекара, овој болести биће посвећена изузетна пажња, што је још један доказ њене присутности и тежње тек зачете ветеринарске службе да се ова опака болест и зооноза стави под конгуннирану контролу.

На њену велику раширеност у нашој земљи указује и сачувани документ Министарства унутрашњих дјела (МУД. ПО. бр. 565/3/19) из 1910. године, који представља упозорење и предлог обласног марвеног љекара из Подгорице дра. Фердинанда Квадреллија да Привредно одјелење образује једну комисију која ће с обзиром на сакагију детаљно прегледати све копитаре у Књажевцима и предузети неопходне мјере.

Интересантно је, што видимо из садржине низа важнијих докумената Санитетског, односно Привредног одјелења - од којих наводимо: (МУД. ПО. бр. 2391/11 из 1908., (МУД. ПО. бр. 2159/15 из 1909, Подгорица; (МУД. ПО. бр. 67/2/12) из 1909, Никшић; (МУД. СО. бр. 198/2/12, 1442/3/14) из 1905, (МУД. ПО. бр. 874/19) из 1910, Ријека Црнојевића; (МУД. ПО. бр. 1450/21) из 1910, Даниловград; (МУД. ПО. бр. 476/19) из 1910, Котор, - да се највећи број случајева грла обољелих од сакагије јавља дуж главних путних комуникација и у варошима у којима се одвијао главни трговачки и транзитни промет у земљи.

Приликом систематских и других прегледа војних, дворских, поштанских и књижевних коња или коња, мази и магарца код свих других прегледа, било на сточним пазарима,

* *Др Кезун Перовић, научни сарадник; мр Десанка Палевић, асистент; др Дарко Мандић, научни савјетник, Пољопривредни институт - Ветеринарски завод, Подгорица*

по селима и варошима, – при продаји и куповини, сва обољела грла одмах су убијена и нешкодљиво уклоњена, а сва грла која су са њима била у додиру проглашавана сумњивим, и стављана у контумацију на даље посматрање.

Убијању обољелих животиња присуствовали су обавезно полицијска власт, кмет села, власници убијене стоке, а често и окружни (обласни) марвени лекар који је ове мјере наређивао и надгледао њихово извршење.

И поред строгих казних мјера, било је случајева, али веома ријетко, да неки од власника не доведе свога коња на заказани систематски преглед, вјероватно из бојазни да коњ не буде убијен уколико би се открила болест – сакагија, па два таква документа (МУД. бр. 2233= из 1906, и (МУД. ПО. бр. 2391/11) из 1908. године, донекле представљају извјештај о систематском периодичном прегледу копитара у Подгорици, а уједно и жалбу обласног марвеног љекара дра Фердинанда Квадрелија да сви власници нијесу привели коње на преглед, што је био сигнал начелнику Привредног одјељења да алармира локалну власт и судство.

Сваки власник који није привео обољело грло или је исто са знањем пустио на заједничку испашу да се мијеша са туђом стоком, кажњаван је строго од управне власти на лицу мјеста казном саобразно јеговој грешци, а болесно грло било је одмах убијено и нешкодљиво уклоњено (Сз. стр. 39,40, године 1891).

На основу наредбе министра унутрашњих дјела (МУД. ПО. бр. 798/19) из 1910, свим полицијским властима у земљи било је наређено ниједан власник коња са подручја било које области у земљи код кога је нађено и убијено болесно грло од раније – гутунара, не може одмах куповати потребне коње, док не прође извјесно вријеме одмарања очишћене и дезинфиковане штале, о чему је, на основу постојеће евиденције (петнаестодневни извјештаји о сточним заразама) обласни марвени лекар издавао одобрење власнику да може куповати коње.

Из сачуваних докумената Министарства унутрашњих дјела: (МУД. бр. 4202, 5577, 5870) из 1906; (МУД. ПО. бр. 521/3) из 1906; (МУД. ПО. бр. 1812/10) из 1908; (МУД. ПО. бр. 378/12, 2098/15, 2159/15, 2330/16) из 1909; 476/19, 1450/21) из 1910. год. може се видјети да је акценат борбе против сакагије у Црној Гори био на профилакси, односно повременим периодичним прегледима копитара ради проналажења болесних грла која су загађивала храну, воду и пашњаке.

Према подацима Привредног одјељења (МУД. ПО. бр. 913/13 из 1909. и (МУД. ПО. бр. 874/19) из 1910. марвени љекари увелико су примјенивали очну пробу – односно алергичну реакцију при откривању коња обољелих од латентног облика сакагије, путем употребе малеша, која је била више изражена код грла подложним мањим напрезањима и физичком раду.

Сва грла која су позитивно реаговала на очну пробу проглашавана су сумњивим, стављена су у контумацију, а коначан суд о њима обласни марвени лекар доносио је послје поновљене очне пробе кроз четири недјеље (МУД. ПО. бр. 874/19, 1910. год).

Кретање товарних грла страних трговаца који су прелазили преко црногорске територије било је будно праћено од полицијских власти и окружних (обласних) марвених љекара који су често због основне сумње и сами захтијевали преглед таквих грла било

при уласку било проласку кроз земљу, као што видимо и из извјештаја упућеног Привредном одјељењу (МУД. бр. 713, 1911. и МУД. ПО. бр. 176/4) 1907. године од стране обласног марвеног љекара из Подгорице дра Фердинанда Квадрелија.

2. ОБАВЈЕШТАВАЊЕ О ПОЈАВИ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ

Црна Гора је била принуђена да своју државну територију и своје потребе из области ветеринарства покрива што мањим бројем марвених љекара, којих никада није имала ни у приближно потребном броју за читаво вријеме свог државног живота.

Они су морали дјеловати брзо и ефикасно, не дозвољавајући да одређена стања и појаве сточних зараза измакну друштвеној, односно њиховој контроли.

Писац првог ветеринарског законика (Санитетски зборник правила, прописа и уредби: МУД. бр. 3141, 1891. као медицинско лице, био је свјестан да се то може постићи захваљујући само брзо пренесеној информацији у чији је ток и пренос кроз законодавцу обавезу повезао све чиниоце, од власника стокe, управне власти, Управног, Санитетског, односно Привредног одјељења Министарства унутрашњих дјела до окружног (обласног) марвеног љекара.

У Санитетском зборнику - поглавље Ветеринарско-полицијских мјера борбе против сточних зараза уопште - наводи се:

"... сваки власник, чобанин или сваки поштен човјек кад примјети на својој или туђој стоци неку од поменутих сточних болести коју препозна на основу свог властитог искуства, био је обавезан да одмах пријави, било сам или преко својског кмета, своме капетану или окружном начелству (суду) које је одмах о томе извјестило телеграфским путем министра унутрашњих дјела" (Сз. стр. 33-49; стр. 49, чл.1, 1891.године)

Пријављивање болести на стоци било је обавезно: "...ако се у току једне недијеље на једном пасишту, стаји или обору разболе 2-3 грла стокe од неке болести са истим знацима"

(Сз. стр. 49, чл.3, 1891. године)

Болести на стоци било је обавезно пријавити најближем капетану или начелству, ако се болест појавила при транспортовању стокe лађом или прегону стокe по сухом у правцу сточних пазара или приморских лука (Сз. стр. 49, 50, чл. 3,4, 1891. године).

Често је и сам окружни (обласни) марвени љекар по сазнању о појави сточне болести - заразе, било на основу података од власника стокe који су се њему директно обратили или обавјештења добијених на други начин, било за свој округ (област) или сваки други дио земље, кратким телеграфским обавјештењем упозоравао Санитетско, односно Привредно одјељење о свом сазнању (МУД. бр. 323, 1907; МУД. ПО. бр. 752/2/19, 1910.год.

Наредбом о капетанским извјештајима (МУД. ПО. бр. 257 1883.године, чланом 19, било је предвиђено обавезно пријављивање од стране капетана

"...сваког догађаја болести која би се појавила у народу или стоци па било у сопственој капетанији или пограничним областима туђе државе".

У наредби министра унутрашњих дјела Б.Петровића (МУД. УО. бр. 1130) 1898.

год. упућеној свим окружним судовима у земљи (Ријека, Цетиње, Никшић, Даниловград, Колашин, Андријевица, Подгорица, Бар, Вир и Улцињ) наводи се:

"...чим се негдје појави какав случај болести на стоци одмах ћете извјестити ово Министарство и истовремено обавијестити Др Стефанелија у Подгорици који ће вам дати упутства према опису болести по чијем ћете се савјету најстрожије управљати. Обавјештавате га редовно о току болести и резултатима предузетих мјера".

Непосредно након ове наредбе др Стефанели обавјештава министра унутрашњих дјела (МУД. УО. бр. 1250/2) 1898.

"... да од окружних судова у земљи није још добио ниједан извјештај о здравственом стању стоке односно сточним заразама и болесној стоци".

На основу овог извјештаја министар унутрашњих дјела упутио је опомену свим окружним судовима у земљи (МУД. УО. бр. 1142) 1898, у којој наводи

"... да га је извјестио Др Стефанели да у току последњих петнаест дана није примио ниједан извјештај о здравственом стању стоке".

Управо из ових разлога министар унутрашњих дјела најстроже наређује да окружни судови сваких осам дана, као што је било наведено у претходној наредби, редовно извјештавају окружног марвеног љекара

"... кад има и кад нема болести, а он ће по наредби извјестити ово министарство. У противном, тај ће суд бити подвргнут строгој одговорности".

На основу наредби Министарства унутрашњих дјела (МУД. УО. бр. 6207/1/2; МУД. УО.бр. 3354= из 1903, поред благовремене пријаве сточне болести од локалне управне власти - капетана, захтијева се детаљан опис сточне болести на основу којег би се могло закључити да ли се ради о заразној болести или не.

Референти при обласним управама (хумани љекари) на основу упозорења са описом болести у капетанском извјештају давали су своје стручно мишљење о потреби изласка марвеног љекара на лице мјеста или предузимања неопходних мјера по његовом савјету, о чему је одмах обавијештено Санитетско, односно Привредно одјељење.

Како је сузбијање зараза на људима и стоци сваке године захтијевало све веће и веће издатке државне благајне, то је Министарство унутрашњих дјела својим расписом (МУД. бр. 703/2) од 10. фебруара 1907. упућеном свим управним властима у земљи, издало наредбу којом се налаже:

"... да племенски капетани, по обавјештењу о болести на људима или стоци, болест тачно испитају на лицу мјеста, њене видљиве знаке опишу, утврде број обољелих лица или грла стоке, односно раширеност болести-заразе, па на основу оваквих података поднесу извјештај надлежној обласној управи. Санитетски љекар обласне управе ће на основу капетанског извјештаја донијети одлуку о нужности изласка на лице мјеста или ће предложити да се пошаљу нужни љекови са потребним упутствима.

Обласни санитетски љекар је обавезан сваки овакав случај доставити Санитетском односно Привредном одјељењу. Племенски капетан је обавезан да прати здравствено стање народа и стоке у својој капетанији и благовремено пријави сваки случај болести надлежној обласној управи, а сноси кривичну одговорност како он тако и сви његови племенници који су прикрили обољело лице или грло стоке".

Др Ф.Квадрели у свом програму мјера борбе против сточних зараза упућених Привредном одјељењу Министарства унутрашњих дјела (Муд. ПО. бр. 1724/15) 1909. године, у тачки 8. залаже се да сеоски кметови и општински капетани имају стално и редовно извјештавати обласне управе о сточним заразама и болестима.

Колико је прикривање сточне заразе (у овом случају овчјих богиња) било строго кажњавано, видимо из документа (МУД. УО. бр. 726/2) из 1898, који у ствари представља жалбу упућену министру унутрашњих дјела од Р.Т. са Тринова, Катунско-Ријечка област, на пресуду Окружног суда на Цетињу због ригорозне казне од 10 фиорина глобе, с тим што му је свих 36 комада ситне стоке (оваца) побијено, штала спаљена и заводен тромјесечни карантин.

Телеграфско обавјештење о појави сточне болести, односно заразе, упућено Министарству унутрашњих дјела (било министру или начелнику Санитетског, односно Привредног одјељења) било је кратко а садржало је основне податке, вријеме и мјесто избијања сточне заразе, број обољелих животиња код једног или већег броја власника са кратким описом природе болести и предузетим мјерама изолације (МУД. ОУ. бр. 1087, 1897).

На основу оваквих обавјештења начелник Санитетског односно Привредног одјељења, а често и сам министар унутрашњих дјела (МУД. УО. бр. 142. год. 1894) издавао је наредбу окружном (обласном) марвеном љекару за подручје његовог округа (области) или за било које друго подручје у земљи да изађе на лице мјеста и, у сарадњи са локалном власти, предузме и нареди неопходне мјере (Муд. СО. бр. 571/3, 1901; 486/1, 486/2, 486/5, 1902; 18, 95, 412/12, 711/13, 1905; ПО. бр. 619/3, 1906; 484/5, 1907, 592/7, 1908; 228/12, 1909.године).

Постојећи марвени љекари у земљи били су веома заузети: окружних (обласних) марвених љекара у земљи било је обично један или двојица, ријетко када више, те се епизоотиолошка ситуација у земљи могла успјешно пратити само путем редовних тачних извјештаја локалне власти са терена.

На исти начин марвени љекар пратио је примјену и контролисао ефекте наређених мјера у циљу сузбијања одређене сточне заразе.

Изазак марвеног љекара на терен, на лице мјеста, могао је бити само по наредби начелника Санитетског, односно Привредног одјељења Министарства унутрашњих дјела (Муд. УО. бр. 142, 1894.год.)

Наредба се састојала од кратког упутства прецизне садржине послате телеграфски у мјесто пребивалишта марвеног љекара у округу (области), а морала је бити одмах уручена, јер се углавном радило о пословима хитне природе". Начелник Санитетског, односно Привредног одјељења морао је имати тачне податке да ли је окружни (обласни) марвени љекар у мејсту пребивалишта или на терену, што је овај био обавезан јавити надлежном одјељењу прије поласка на терен у виду телеграфског обавјештења (веза): гдје се налази, по ком послу и колико ће се тамо задржати (МУД. Уо. бр. 99, 1897; ПО. бр. 560/3, 1906; 810/19, 811/19, год. 1910).

Такав начин комуницирања окружне (обласне) управе, Санитетског, односно Привредног одјељења са марвеним љекарима изискивао је изузетну тачност и одговорност

Осим тога што је био истакнути привредник, покојни Вељо је био и истакнути друштвено-политички радник и као такав бирао за посланика Скупштине Црне Горе.

За његов дугогодишњи успјешан рад како у привреди, тако и у друштвено - политичким организацијама покони Вељо је добио бројна признања и награде.

Прерана смрт нашег Веља, оставила је ненадокнадиву празнину у нашој струци, посебно смо осиромашени природом његовог бића којом је плјенио све који су га познавали, због чега ће га се сви са поштовањем трајно сјећати.

За све што је урадио у току свог живота за афирмацију и углед наше струке и развој шумарства и дрвце индустрије у Црној Гори нека је драгом Вељу вјечна слава и наша братска и људска благодарност.

Дубак Влајко, дипл. инж.

МИЛУТИН ВУЈАНОВИЋ

Дана 18.05.1993. године преминуо је МИлутин Вујановић, дугогодишњи члан Ветеринарске станице Подгорица. Потиче из честите и поштене породице Вујановић, која се мукотрпним радом борила за животни опстанак, тако да је и читаво детињство и младост пок. Милутина било праћено сиромаштвом и другим тешкоћама.

Рођен је 3.12.1931. године у селу Бериславици, гдје је завршио основну школу. Дошпије завршава нижу ветеринарску школу у Малом Буковику 1952. године. По одслужењу војног рока, гдје је завршио и курс за ветеринарске болничаре, запошљава се као радник ветеринарске струке у Срес. Нар. одбору на Цетињу, гдје се не задржава дуго, већ бива пребачен по потреби службе у Ветеринарску станицу Цетиње, која је тада и оформљена. Од 2.03.1959. до 18.12.1961. године ради као ветеринарски референт у Земљорадничкој задрузи Голубовци (Зета), када прелази у Ветеринарску станицу Подгорица гдје непрекидно ради до своје смрти.

За вријеме свог релативно кратког живота настојао је да у границама свога знања и својих способности пружи узгајивачима домаћих животиња помоћ код заштите здравља домаћих животиња. Посебно је значајан његов допринос код превентивних акција појединих заразних болести.

Пок. Милутин повјерене му дужности обављао је са високим степеном савјесности и одговорности. Није жалио себе, само да послове обави на вријеме и на задовољство својих претпостављених. Није питао за вријеме и услове рада. За вријеме кратке и тешке болести био је храбар, разборит и достојанствен. Тешка болест га је доста брзо савладала, иако је могао још да допринесе својој професији. Када се могао назирати крај, са задовољством се освртао на пређени животни пут с обзиром да је своју дјecu извео на животни пут, ћерку Мирјану као медицинску сестру, сина Зорана као дипл. правника и сина Душка као машинског техничара.

Нека је хвала, слава Милутину Вујановићу за све што је учинио својој струци, својим колегама и својим пријатељима.

др. Дарко Мандић

Упутство за припрему и објављивање радова у "Пољопривреди и шумарству"

Часопис "Пољопривреда и шумарство" објављује: научне, научно-стручне и прегледне радове и стручне чланке из области пољопривреде, ветерине, шумарства и биологије, као и осврте на достигнућа у науци, приказе научних и стручних публикација, осврте и саопштења о одржаим научним скуповима, кратке новости из домена које прати, биљешке, обавјештења и сл.

Рукописи се достављају Уредништву (Пољопривредни институт, 81 000 Подгорица), у три примјерка, читко откуцани на папиру формата А4, са двоструким проредом и маргином од 4 цм са лијеве стране, са највише 34 реда на страни.

Рукописи треба да су на српском језику, а научни радови се примају и на једном од свјетских језика, уз обавезан извод на нашем језику. Не примају се радови који су у цијелости или у битним дијеловима већ другдје обављени.

Име аутора ставља се изнад наслова, а адреса у фусноти при дну прве стране. Код научних, прегледних и научно-стручних радова, иза наслова на нашем језику и поднаслова на страном, (или обрнуто), долази кратак синопсис на нашем и страном језику, са кључним ријечима. Синопсис треба да буде кратак, са подацима шта се у раду обрађује, али не да представља понављање оног што је садржано у наслову. Научни рад, по правилу, треба да садржи поглавља: увод, објект и метод рада, резултати са дискусијом, закључак, литература, сажетак на страном језику.

Обим једног рукописа (са прилозима) ограничен је на 16 страна (двје илустрације одговарају једној страници). Само изузетно, уколико садржај и квалитет рада то оправдавају, рад може бити и већег обима.

Имена аутора који се у тексту наводе пишу се спационирано, а иза тога се у загради исписује година издања дотичне публикације. Научна имена таксона штампаће се курзивом (што аутори означавају подвлачењем таласастом линијом). Име аутора таксона штампа се обичним слогом, а наводи се само први пут у тексту и на слици, а касније се не наводи, уколико то не иде на штету јасности.

Текстови за табеле, слике и сличне прилоге, на нашем и страном језику, исписују се на посебном листу, а аутор означаје на празном простору рукописа мјесто гдје тај прилог треба да дође.

Цртеже треба урадити тушем, на бијелом папиру или паус-папиру и то да буде већи него што ће бити штампани. Фотографије треба да буду оштре и довољно контрастне, израђене на сјајном бијелом папиру.

У попису литературе наводе се само радови цитирани у тексту, према међународно усвојеном стандарду, нпр: Маринковић, П. и Караџић, Д. (1985): *Nectria coccinea* Fries, узрок сушења букве у Србији. Заштита биља, вол. 36 (3), бр. 173: 263-272. Кад се цитирају књиге, послје наслова уносе се издавач и мјесто издања, нпр: Јосифовић, М. (1968): Пољопривредна фитопатологија, III издање, Научна књига, Београд.

Закључак (или сажетак, зависно од природе рада) треба да пружи јасну и кратку слику о експерименту и добијеним резултатима, с евентуалним позивом на прилоге.

Сажетак на страном језику (на коме су дати и извод и превод легенди уз прилоге) треба да пружи основне податке о третираном проблему и добијеним резултатима. Он треба да буде кратак, али довољан да читаоца упуту у карактер рада, резултате и закључке. Изнад текста сажетка долазе име и адресе аутора и наслов рада.

Евентуалне измјене у тексту након прелома врше се на терет аутора.